

EMRAH SAFA
GÜRKAN

100

CUMHURİYET'İN

100 GÜNÜ

100

İNKILABIN
AYAK SESLERİ

MUNDI

CUMHURİYET'İN 100 GÜNÜ

İNKILABIN AYAK SESLERİ

EMRAH SAFA GÜRKAN

Mundi Kitap

Cumhuriyet'in 100 Günü - İnkılabın Ayak Sesleri, Emrah Safa Gürkan

© 2023, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mayıs 2023, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 100000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Merin Sever

Düzeltili: Ebru Aydın

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni ve kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Görsel arşiv araştırması: Cengiz Yolcu

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çiftelhavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-625-6377-32-5

MUNDİ KİTAP

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25 Sarıyer/İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

mundikitap.com

bilgi@mundikitap.com

Mundi Kitap, Can Sanat Yayınları Yapım ve Dağıtım Tic. ve San. A.Ş.'nin tescilli markasıdır.

Sertifika No: 43514

CUMHURİYET'İN 100 GÜNÜ

İNKILABIN AYAK SESLERİ

EMRAH SAFA GÜRKAN

TARİH

MUNDI

PROF. DR. EMRAH SAFA GÜRKAN, Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans çalışmalarını tamamladıktan (2003) sonra, aynı üniversitede Halil İnalıcık'ın danışmanlığında Batı Akdeniz'deki Osmanlı korsanlarını incelediği tez ile yüksek lisans diplomasını aldı (2006). Ardından Georgetown Üniversitesi Yeniçağ Avrupa Tarihi kürsüsünde Gábor Ágoston ile yazdığı "Espionage in the 16th century Mediterranean: Secret Diplomacy, Mediterranean Go-Betweens and the Ottoman-Habsburg Rivalry" başlıklı tez ile doktor oldu (2012).

Halen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olan Gürkan, TÜBA Genç Akademi üyesidir. Omnibus, Pena ve Flu TV'de birçok tarih programı hazırlamanın yanı sıra, *Ottoman History Podcast*'in kurucu editörlüğünü yapmıştır.

Kitapları:

Cumhuriyet'in 100 İsmi - Büyük Devrimin Portreleri, Can Yayınları, İstanbul, 2023.

Ezberle Yaşayanlar: Vazgeçemediğimiz Alışkanlıklarımızın Kökenleri, Kronik Kitap, İstanbul, 2022.

Bunu Herkes Bilir: Tarihte Yanlış Sorulara Doğru Cevaplar, Kronik Kitap, İstanbul, 2022.

Sultanın Korsanları: Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ, Yağma ve Esaret 1500-1700, Kronik Kitap, İstanbul, 2022. Rusça bas. *Корсары султана: Священная война, религия, пиратство и рабство в османском Средиземноморье, 1500-1700 гг.*, çev. Oles Kulçinskiy, Эксмо, Moskova, 2021.

Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları, Kronik Kitap, İstanbul, 2022. Macarca bas. *A Szultán Kémei: Oszmán hírszerzési módszerek ésügynökhálózatok a 16. Században*, çev. Pál Laura, Gondolat Kiadó, Budapeşte, 2020.

Ödülleri:

2018 Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanı Ödülü (GEBİP)

2018 14. Kadir Has Ödülleri, Gelecek Vadeden Bilim İnsanı Ödülü

2018 Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), Bilimsel Telif Eser Ödülü, *Sultanın Casusları*

Canım oğlum Uluç Emre'ye

İÇİNDEKİLER

Teşekkür	17
Bir İnkılap Sancısı.....	19
2 Haziran 1889: İlk Tohumlar Atılıyor: İttihat-ı Osmani Cemiyeti	29
11 Ocak 1905: Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal.....	33
3 Temmuz 1908: İsyana Ateşi: Resneli Niyazi Bey'in Dağa Çıkışı.....	36
23 Temmuz 1908: 30 Yıllık Özlem: II. Meşrutiyet	39
13 Nisan 1909: İsyana İsyana: 31 Mart Vakası.....	42
8 Ekim 1912: Hortacı Süleyman'ın Minaresindeki Çan: Balkan Savaşı.....	45
23 Ocak 1913: Darbe Yarışı: Bab-ı Âli Baskını	48
27 Ekim 1913: Operalı Çobanlar ya da Sofya'da Bir Yeniçeri	53
2 Ağustos 1914: Almanya ile İttifak Antlaşması İmzalanması	56
21 Ağustos 1915: <i>Harp Mecmuası'nın</i> Kapağında: II. Anafartalar Muharebesi.....	59
7 Kasım 1917: Kuzeyden Doğan Umut: Kızıl Devrim	63
30 Ekim 1918: Terksiz Bir Mütareke: Mondros Ateşkes Antlaşması'nın İmzalanması	66
1 Kasım 1918: Drang nach Westen: Mağlup Paşalar Alman Denizaltısında	70

13 Kasım 1918: Haydarpaşa'da Bir Çift Mavi Göz: "Geldikleri Gibi Giderler"	73
15 Kasım 1918: Musul'un İngilizler Tarafından İşgali	76
5 Şubat 1919: İstanbul'dan Anadolu'ya Bir Tünel: Karakol Cemiyeti.....	78
15 Mayıs 1919: Zito: İzmir'in Yunanlar Tarafından İşgal Edilmesi	82
19 Mayıs 1919: "Paşa, Devleti Kurtarabilirsin": Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Çıkışı	86
23 Mayıs 1919: Muş'ın Bir Sabah Yaratmak: Sultanahmet Mitingi.....	92
8 Haziran 1919: Ataletten Sine-i Millete: Mustafa Kemal'in İstanbul'a Çağırılması.....	95
22 Haziran 1919: Milli Mücadele'nin Programı: Amasya Tamimi.....	98
23 Temmuz 1919: Yerel Bir İnisiyatif: Erzurum Kongresi.....	102
26 Temmuz 1919: Batı Cephesi'nde Yeni Bir Şey: Birinci Balıkesir Kongresi.....	110
4 Eylül 1919: Sivas Kongresi	112
27 Aralık 1919: Bozkırın Ortasında: Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya Hicreti	119
10 Ocak 1920: <i>Hâkimiyet-i Milliye</i> 'nin İlk Sayısı	122
12 Ocak 1920: Son Meclisin "Fellah"ları: Meclis-i Mebusan Açılıyor ..	125
28 Ocak 1920: Köprüler Atılıyor: Misak-ı Milli'nin İlanı.....	130
16 Mart 1920: Yol Ayrımı: Meclis-i Mebusan'ın Kapatılması.....	135
6 Nisan 1920: Anadolu Ajansı'nın Kurulması.....	139
11 Nisan 1920: Ferman Padişahın, Fetva Şeyhülislamın: Katli Vacip Milli Mücadeleciler.....	141
18 Nisan 1920: Padişah Namına: Kuva-yı İnzibatiye'nin Kurulması...	144
23 Nisan 1920: III. Meşrutiyet: Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı.....	146
26 Nisan 1920: Emperyalizmin Dost Ettikleri: Mustafa Kemal'in Lenin'e Mektubu.....	152
29 Nisan 1920: Hıyanet-i Vataniye Kanunu	155
11 Mayıs 1920: Son Çırpınış: Mustafa Kemal'in İdama Mahkûm Edilmesi.....	157

15 Mayıs 1920: Çapanođlu İsyanı	159
10 Ağustos 1920: İmparatorluğun Tasfiyesi: Sèvres Antlaşması	162
3 Aralık 1920: İlk Ama Kadük: Gümrü Antlaşması	166
27 Aralık 1920: Yunan Kollarında Biten Bir Sergüzeřt: Çerkes Ethem İsyanı	168
10 Ocak 1921: İlk Zafer: Birinci İnönü Muharebesi	172
20 Ocak 1921: Bilakaydüřřart Milletini: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu....	174
28-29 Ocak 1921: Denizin Dibini Boylayan Hayaller: Mustafa Suphi ve Arkadaşlarının Katledilmesi.....	177
21 şubat 1921: Londra Konferansı	180
12 Mart 1921: “İstiklal Marşı”nın Kabulü	182
16 Mart 1921: Müttelik Dayanışması: Moskova Antlaşması	186
27 Mart 1921: İkinci İnönü Muharebesi	188
10 Mayıs 1921: Meclis’te Yol Ayrılığı: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu’nun Kurulması ...	191
10 Temmuz 1921: Bozgun: Kütahya-Eskişehir Muharebeleri.....	193
5 Ağustos 1921: Tüm Yetkiler Mustafa Kemal’de: Başkumandanlık Yasası.....	195
7 Ağustos 1921: Ölüm Kalım Günleri: Tekâlif-i Milliye Emirleri.....	199
23 Ağustos 1921: Bir Melhame-i Kübra: Sakarya Meydan Muharebesi.....	202
20 Ekim 1921: Fransızlar Pes Ediyor: Ankara İtilafnamesi	205
22 Mayıs 1922: Sağlam Kafa, Sağlam Vücut: Türk İdman Cemiyeti İttifakı’nın Kurulması.....	207
26 Ağustos 1922: Son Darbe: Büyük Taarruz	209
2 Eylül 1922: Büyük İllüzyon: Trikopis’in Esir Alınması.....	214
9 Eylül 1922: İzmir’in Düşman İşgalinden Kurtarılması	217
10 Eylül 1922: “Canım Şöyle Bir Köşeye Sıkışsak?”: Mustafa Kemal İzmir’de	220
13 Eylül 1922: İzmir Yangını	224
23 Eylül 1922: Yeniden Çalan Savaş Tamtamları: Çanak Krizi	226

11 Ekim 1922: Silahlara Veda: Mudanya Mütarekesi.....	228
1 Kasım 1922: “Hakikat Usulü Dairesinde İfade Olunacaktır. Fakat İhtimal Bazı Kafalar Kesilecektir”: Saltanatın Kaldırılması.....	231
17 Kasım 1922: “İstanbul’da Hayatımı Tehlikede Gördüğümden”: Vahdettin İstanbul’u Terk Ediyor.....	235
2 Aralık 1922: Bir Tuhaf Ali Cengiz Oyunu: Mustafa Kemal’in Mebusluk Haklarından Yoksun Bırakılmasını Öngören Kanun Değişikliği Teklifi	238
17 Şubat 1923: İzmir İktisat Kongresi	241
27 Mart 1923: Kâbe-i Millet’e Taarruz: Ali Şükrü’nün Öldürülmesi	244
8 Nisan 1923: Yeni Rejimin Yol Planı: Dokuz Umde’nin İlanı	250
22/23 Nisan 1923: Kara Liste: Yüzellilikler	252
1 Mayıs 1923: Türk-Yunan Mübadelesi.....	255
15 Haziran 1923: Zamanının Ötesinde: Kadınlar Halk Fırkası’nın Kuruluşu	258
29 Haziran 1923: Bir Son Dakika Golü: Harington Kupası’nda Zafer	261
24 Temmuz 1923: Mutlu Son: Lozan Barış Antlaşması’nın İmzalanması	264
9 Eylül 1923: Saflar Sıklaştırılıyor: (Cumhuriyet) Halk Fırkası’nın Kuruluşu.....	269
6 Ekim 1923: Geldikleri Gibi Gittiler: İstanbul’un Kurtuluşu.....	272
13 Ekim 1923: Bozkırın İntikamı: Ankara’nın Başkent Oluşu	275
26 Ekim 1923: Muharebe Meydanlarından Yeşil Sahalara: Milli Takım İlk Maçına Çıkıyor	279
29 Ekim 1923: Doğmuş Çocuğun Adını Koymak: Cumhuriyetin İlanı	282
1 Şubat 1924: <i>Resimli Ay</i> Dergisinin İlk Sayısı.....	288
3 Mart 1924: Din ü Devlet: Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kurulması ...	291
3 Mart 1924: Hilafetin Kaldırılması	294
3 Mart 1924: Eğitimde Birlik: Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	301
3 Nisan 1924: Topkapı Sarayı’nın Müze Haline Getirilmesi	304

20 Nisan 1924: 1924 Anayasası: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu	307
4 Mayıs 1924: Türk Sporcusu Dünya Karşısında: Paris Olimpiyatları.....	310
7 Mayıs 1924: Rejimin Adı Manşette: <i>Cumhuriyet</i> Gazetesinin İlk Sayısı.....	312
17 Kasım 1924: Paşalar Komplosu: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu	316
26 Ağustos 1924: Modernitenin Finansal Yüzü: İş Bankası'nın Kurulması.....	323
9 Şubat 1925: Deli Halit Paşa'nın Vurulması.....	325
13 Şubat 1925: Şeyh Sait İsyanı.....	329
4 Mart 1925: Devrim Çocuklarını Yiyor: Takrir-i Sükûn Kanunu	333
3 Haziran 1925: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kapatılması..	337
25 Kasım 1925: Bir Yeni Serpuş: Şapka Kanunu	342
30 Kasım 1925: "Şeyhler, Dervişler, Müritler, Meczuplar": Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması	346
26 Aralık 1925: Miladi Takvime Geçiş.....	349
17 Şubat 1926: Şeriatın Sonu: Medeni Kanun'un Kabulü	352
14/15 Haziran 1926: İzmir Suikastı.....	354
26 Haziran 1926: Kesin Tasfiye: İstiklal Mahkemesi Yargılamalara Başlıyor.....	358
28 Mayıs 1927: Özel Sektöre Devlet Desteği: Teşvik-i Sanayi Kanunu.....	365
1 Temmuz 1927: Ayrılık Bitiyor: Mustafa Kemal'in İstanbul'a Dönüşü	367
15 Ekim 1927: Ve Perde: <i>Nutuk</i> 'un Okunması.....	370
Okuma Listesi.....	375

Teşekkür

Hayatının son beş yılını hep o “ara vermeden önceki nihai kitabı”nı yazmakla meşgul eşine destek vermekle geçiren Elif’e teşekkürlerin en büyüğünü borç bilirim. Gene babalarını boş bir Word dosyası ile paylaşmak zorunda olan çocuklarımdan özür dilemek durumundayım. Aynı babamın bana yaptığı gibi, çok erken yaşlardan itibaren onları kitapların arasını attığım için de özür dilemeli miyim bilmiyorum; ancak beni daha çocukken yakın tarihle tanıştıran babama, Kurtuluş Savaşı’nı ve cumhuriyetin ilk yıllarını konu alan bir kitapta hususi olarak teşekkür etmem gerektiğinin farkındayım. Hadiselere geniş bir açıdan bakmayı ve hayatı kırmızı çizgilerle değil, evrensel kriterlerle okumayı bana öğrettiği için valideme de şükran borçluyum. Son olarak, kayınbiraderim ve dostum Ergun’la kayınvalidem Işık Ertekin’e de en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sadece bu eserin yazılması sırasında değil, son yıllardaki tüm projelerimde beni hiç yalnız bırakmayan Bengü Üçüncü’ye minnettarım. Göründüğünden çok daha temkinli olan bu müdebbir yazar, o olmasaydı çok daha steril, “ana akım” bir kariyere sahip olurdu. Kitabın konseptinin oluşturulmasında ve tek tek başlıkların seçilmesindeki katkılarından dolayı Can Soyer’e de ayrı bir parantez açmak isterim. Metni defalarca okumakla kalmayıp arşivlerden görselleri temin eden Cengiz Yolcu’ya ve yorumlarını benden esirgemeyen Fatih Baha Aydın’a da medyun-ı şükranım. Başta Merin Sever, Ali Granit ve Cem Akaş olmak üzere tüm Mundi Kitap ve Can Yayınları ailesine de teşekkür ederim.

İnsanlar üniversitede bilgi edinildiğini sanırlar, hocaların da öğrencilerine yol yordam öğrettiğini düşünürler. Oysa böyle bir eğitim en fazla vasat

bir malumatfuruş üretebilir, gerçek bir entelektüel değil. İyi bir hoca, öğrencisine bilimsel metotlar çerçevesinde araştırma yapmayı öğretir. Halil İnalçık, Gábor Ágoston, Emilio Sola, James B. Collins, John R. McNeill, Feridun Emecen, Kemal Beydilli, İlber Ortaylı, Ali Akyıldız, Faruk Tabak, İsmail Erünsal, Ali Bardakoğlu, İsmail Coşkun ve Oktay Özel gibi isimler bana olaylara eleştirel bakmayı, metinleri tahlil etmeyi, olguları bağlamlar içinde değerlendirmeyi öğretmeseydi, yepyeni bir alanda böyle bir eser vermeye cüret edemezdim.

Saçlarına ak düşmüş bir profesörün beşinci kitabında hâlâ hocalarını anması ilk başta biraz garipsenebilir. Ahkâm kesmenin geçer akçe olduğu, güce tapan statü toplumlarında hazmedilmesi zor bir gerçek belki, ama sergüzeştinin hedefi bilmek değil, öğrenmek olan biri için talebelik ömür boyu süren bir statüdür. Ve insan sadece hocalarından değil, meslektaşlarından da çok şey öğrenir. Belki de yaşlanmanın bir avantajı, bunu kabul edebilme olgunluğuna erişmektir. Kahraman, Michelangelo, Polat, Talip, Kenan, Akın, Kaya ve Eren; provokatif sorularınız ve bitmek bilmeyen merakınız için hepinize çok teşekkür ederim.

Son olarak artık gitgide az görüşsek de arkadaşlarıma müteşekkirim: Erkan Kaderoğlu, Caner Can, Melis Süzer, İlker Demir, Cenk Erkan, Ekin Özbiçer, Nuray Urkaç, Ela Okançay, Gizem Özaydemir, Ediz Can, Burak Bakırcı, Berat Çelikoğlu, Özgür Mumcu, Tolga Karaçelik, Görkem Ergün, Didem Şahin, Helen Hiçbezmez, Chris Gratien, Özgür Sezer, Onur Güneş, Yalın Alpay, Levent Yaşar, Kürşad Karacagil, Özgür Ünal Eriş, Gökhan Yücel, Murat Önsoy, Mehmet Uğur Ekinci, Serhan Güngör, Özgür Sezer, Harun Yeni, Barın Kayaoğlu, Harun Küçük, Esra Karayel, Yunus Uğur, Abdülhamit Kırmızı, Onur Yazıcıoğlu, Ozan Örmeci, Alphan Akgül, Yusuf Burak Gürses, Ali Kibar ve Ekrem Taha Başer.

ESG

23 Mart 2023

Kozyatağı, İstanbul

Bir İnkılap Sancısı

Yüzüncü yılına girerken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu hakkında hâlâ mutabakat sağlanamamış birçok nokta var. Bu uzlaşma eksikliği, tarihi herkesin siyasi saiklerle, kendi ideolojisine göre okumasından kaynaklanıyor. Tarihi, geçmişi değil de bugünü açıklamak için kullanmaya fazla teşne olan birçokları, birbirini dışlayan alternatif versiyonlardan birine iman etmekten öteye geçemeyen, yüzeysel bir taraftarlığa hapsolmaktan gocunmuyor.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarıyla ilgili tartışmaların büyük bir çoğunluğu dar bir ilerici-gerici dikotomisine, bir gelenek-modernite tartışmasına indirgenmiş vaziyette. Böyle bir basitleştirmenin önümüze koyduğu, ancak büyük kırılmaların ve mucizevi başarıların tarihi olabilir. Oysa her kompleks tarihi süreç gibi, Kurtuluş Savaşı da siyahlarla beyazlardan çok, griletin dönemidir. Bu kitap işte bu grinin tonunu tayin etmeye çalışıyor. Bunu yaparken de akıllarda yer etmiş bazı ön kabulleri yıkmak zorunda kalıyor.

Toplum zihninde yer etmiş yanlış ön kabullerin başında, Kurtuluş Savaşı'nın en başından beri tek bir merkezden yönetilen, lineer bir süreç olduğu ve bu süreç esnasında herkesin tarafını en baştan seçtiği önermesi geliyor. Buna göre, Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'da başlayan mücadelesi bir ulusun topluca uyanışına dönüşüyor. Sine-i millete dönen kahraman bir kumandanın etrafında toplanan Türk halkı, miadını doldurmuş bir saltanatı tasfiye ediyor. Osmanlı *ancien régime*'inin, yani kadim düzeninin yerine yeni bir rejim inşa edip modern Türkiye'yi yaratıyor. Oysa ilerleyen sayfalarda da görüleceği gibi, gereğinden fazla pürüzsüz bu izlek, tarihsel dinamiğin karmaşıklığının hakkını veremiyor. Kurtuluş Savaşı gibi çetin bir mücadelenin iniş çıkışlarını ve dönemin siyasi aktörlerinin yalpa-

lamalarını aktarmayı başaramıyor. Türk modernleşmesinin 200 yıllık tarihine sırtını döndüğü gibi, çok parçalı bir yapıyı yekpare bir şekilde göstererek farklı siyasi gündemlerin tetkikinin önünü tıkıyor.

Oysa Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde gerçekleşen Kurtuluş Savaşı, yekpare bir bütün haline ancak peyderpey gelebilmiştir. Tüm direniş unsurları hiç de sanıldığı gibi en başından beri Paşa'nın arkasında örgütlenmemiştir. Süreç boyunca Mustafa Kemal, gücünü tedricen artırarak, memleketin birçok yerinde kendiliğinden başlayan direniş hareketlerini tek bir merkezde toplamayı başarmıştır. Onun esas alamet-i farikası Anadolu'ya geçmek ve bir direniş başlatmak değildir; zira benzer bir durumda olan başkaları da vardır. Mustafa Kemal'in başarısı, yurt sathındaki direniş potansiyelini manalı siyasal sonuçlar üretecek bir organizasyona kavuşturmasıdır.

Manalı siyasal sonuçlar üretmek... Realist bir stratejisyenin ilk kaygısı olacak bu şiar, bugün anlamsız bir romantizme kurban edilmekte ve Kurtuluş Savaşı'nın hangi zor şartlar altında nasıl bir ustalıklı organize edildiği göz ardı edilmektedir. Ortada "kararlılık" ya da "vizyon"dan çok daha fazlasını talep eden, dikkatle tasarlanmış ve esnek bir pragmatizmle uygulanmış bir ana plan bulunmaktadır. Nihai amaç zaferdir belki, ama sanılanın aksine, tıpkı iyi bir komutanın savaşın gidişatına göre planlarını revize etmesi gibi, bu plan da, belirli kırmızı çizgiler aşılmadan, sürekli şartlara uydurulmuştur Mustafa Kemal, kafasındaki rejimin inşası için hamlelerini teker teker yapmış ve planını tam anlamıyla, ancak geçici ittifaklarla kazandığı meşruiyet ve muharebelerdeki zaferlerin getirdiği prestij sayesinde gücünü konsolide ettikten sonra uygulamaya koymuştur. Karşımızda hayaller peşinde koşan bir "vizyoner"den çok, ince eleyip sık dokuyan bir "stratejisyen" bulunmaktadır. Esas mahareti hayal etmekten çok, zaten daha önce de gündeme gelmiş birçok radikal reformu pratiğe dökmeyi başarmasıdır.

Mustafa Kemal'in direniş planının ilk ayağı Anadolu bile değildir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasının ardından, orduların terhis edilmesinin ve olası düşman işgallerinin önüne geçmek için çözümü ilk başta eski Osmanlı payitahtında aramaktan çekinmeyecektir. Bizzat saray nezdinde girişimlerde bulunarak harbiye nazırı olmaya çalışmış, bunu başaramayınca da Osmanlı meclisindeki mebusları ve İstanbul kamuoyunu etkilemek için girişimlerde bulunmuştur. Bu uğurda işi yakın dostu ve müttefiki Ali Fethi Okyar ile birlikte bir gazete çıkarmak ve siyasi parti kurmaya kadar götürücektir. Bir taraftan da Kâzım Karabekir, İsmet İnönü, İsmail Canbulat gibi direniş yanlısı İttihatçılarla toplantılar gerçekleştirip Anadolu'ya geçtiğinde kimlere güvenebileceği konusunda bir fikir edinmeye çalışmıştır. Bu geçişin kararını ise ancak Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ve Fethi Okyar'ın tutuklanmasından, yani İstanbul'da artık yapacak bir şey olmadığına hükmettikten sonra verecektir. O zaman bile, bunu resmî bir

görev üstlenmeden yapmamaya özen gösterecektir. Devletin otoritesi ve imkânları olmadan bir direniş örgütlemenin maceraperestliken başka bir şey olmadığını farkındadır; kaldı ki tüm hayatını devletle iç içe geçirmiş birinin, sivil geleneğin oldukça zayıf olduğu bir ülkede başka türlü düşünmesi eşyanın tabiatına aykırıdır.

Samsun'a çıktığında Mustafa Kemal'in karşısına hiç de öyle kendisini bağrına basan bir Anadolu çıkmamıştır. Savaştan bitap düşmüş halk kendi derdine düşmüştür; bunu en güzel Ankaralı kadınların Halide Edib'e, "Fakat niçin Ankara'da, İstanbul İngilizlerin elindedir diye ümitsiz bir savaşa giriştik? Biz onları yenip dışarı atabilir miyiz? Ankara'nın yarısı Çanakkale'de şehit oldu. Ne faydasını gördük?" demesinde görmek mümkündür. Ayrıca, halk Cihan Harbi bozgunundan İttihatçıları sorumlu tutmaktadır. Her ne kadar iktidardaki "kardaş"larıyla arası hep limoni olsa da, Mustafa Kemal'in de İttihatçı olduğu bilinmektedir. Fiyakalı üniforması ve altın sim çekme yaver-i hazret-i şehriyari kordonuyla işte karşılarında genç ve mağrur bir komutan durmaktadır. Sorun sadece yerel halkın İttihatçı alerjisi de değildir. Enver-Talat-Cemal iktidarının elinden çok çeken Hürriyet ve İtilafçılar artık İstanbul'da duruma hâkimdir ve henüz Anadolu'da güçlerini sağlamlaştırma fırsatını bulamamışlarsa da, Mustafa Kemal'in önüne çeşitli engeller çıkarmaktan geri durmayacaklardır.

1919 yazı ve sonbaharında Mustafa Kemal hemen her yerde zorluklarla karşılaşacaktır. Sivas'taki Hürriyet ve İtilaf Fırkası yetkililerinin kendisini tutuklatma girişimleri, Erzurum Kongresi'nde Trabzon delegelerinin düşmanca tavırları, Sivas Kongresi'ne katılımın oldukça sınırlı kalması, Kurtuluş Savaşı'nın bu ilk aylarında aslında ne kadar yalnız olduğunu göstermektedir. Olası bir direnişin doğal lideri olmanın henüz oldukça uzağındadır. Görevden alınmış bir komutan olarak elinde herhangi bir askerî birlik yoktur. Padişahın, "Geri dön," emrine itaat etmemiş, velinimetine başkaldırmış bir asi konumuna düşmüştür. Anadolu'daki kolorduların başındaki Kâzım Karabekir ve Ali Fuat paşaların desteği olmasa direniş kariyeri muhtemelen başlamadan bitecektir. Faaliyetinden Batı'daki Kuva-yı Milliyecilerin henüz haberi bile yoktur. 1919 sonuna geldiğimizde, yanında bir avuç subayla Ankara'ya gidecek benzini bulmakta dahi zorluk çekmektedir.

Tüm bu olumsuz şartlara rağmen, Amasya Tamimi ile bir yol haritası çizen ve Erzurum ve Sivas kongrelerinde oluşturulan Heyet-i Temsiliye ile kendisine meşru bir konum kazanan Mustafa Kemal, bölgedeki diğer askerî ve idari makamlara otoritesini kabul ettirmeyi başarmıştır. Bu, İstanbul'a karşı büyük bir avantaj elde etmek demektir. Payitahtın Anadolu ile telgraf iletişimini keserek Damat Ferit Paşa hükümetini düşürmeyi ve Vahdettin'i bir seçime gitmeye zorlamayı ya da bir başka deyişle saraya karşı ilk taktik zaferini elde etmeyi işte kendi çabalarıyla tesis ettiği bu otorite sayesinde başarmıştır.

Bu otoritenin sınırları olduğunu kavramak gerekmektedir. Kurtuluş Savaşı'nı beraber başlattığı Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Rauf Orbay ve Refet Bele gibi komutanlar, rütbe ve prestij olarak daha üst bir konumda olan Mustafa Kemal'in liderliğini değilse bile kararlarını sorgulamakta tereddüt etmeyecektir. Düşman işgaline karşı direnişin ilk başlarda Doğu Anadolu ile sınırlı kalması ve Heyet-i Temsiliye'nin Meclis-i Mebusan seçimlerinden sonra kendisini lağvetmesi gerektiğini savunurken, Kâzım Karabekir hep Mustafa Kemal ile farklı bir vizyona sahip olduğunun işaretini vermektedir. Refet Bele de Amasya Tamimi'ni imzalamakta tereddüt göstermiş, telgrafla onayını gönderen Mersinli Cemal Paşa, Mustafa Kemal'in tüm ricalarına rağmen görev yerini bırakıp payitahta dönmekten ya da başka bir deyişle arkadaşlarını yarı yolda bırakmaktan çekinmemiştir. Sivas Kongresi sırasında Rauf ve Bekir Sami beyler Amerikan mandasına sempatiyle bakmaktadır. Ortadakinin basit bir görüş ayrılığı olmadığı, ikilinin gizli bir toplantı yapıp Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi'ne başkan olmasını engellemeye çalışmalarından da bellidir.

Mustafa Kemal, son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının Anadolu'da toplanmasını gündeme getirdiğinde de kurmaylarının kendisi ile aynı fikirde olmadığını fark edecektir. Bu meclis, kendi muhalefetine rağmen oturumlarına İstanbul'da başladığında da, Milli Mücadele yanlısı mebusların kolaylıkla kontrolünden çıktığını ve hatta padişahın etkisi altına girdiğini görecektir. Kendisini bu meclise başkan seçmekten imtina etmekle kalmamış, parlamento gruplarını onun önerdiği "Müdafaa-i Hukuk" yerine padişahın nutkundan aldıkları "Felah-ı Vatan" tamlamasıyla isimlendirmemişler midir? Daha da önemlisi, kabul ettikleri Misak-ı Milli, Ankara'da Mustafa Kemal ile yapılan görüşmelerden sonra üzerinde anlaşılan metin olmayacak ve anlamsız bir şekilde, savaş bittiği esnada zaten elden çıkmış Arap vilayetlerini de içerecektir. Mustafa Kemal'in soğuk realizminin yerini uçuk bir hayalperestliğin alması için birkaç yüz kilometre ve üç-dört ay yetmişe benzemektedir.

Milli Mücadele taraftarları üzerindeki etkisini birkaç ay içinde hızlı bir şekilde kaybeden Mustafa Kemal'in inisiyatifi tekrar eline alması, ancak İngilizlerin Meclis-i Mebusan'ı dağıtmasıyla mümkün olmuştur. Eğer bu saçma hamle olmasaydı, olayları uzaktan, Ankara'dan izlemek zorunda kalan bir Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nın lideri olması mümkün olmazdı. Gene benzer bir şekilde, bu tarihten sekiz ay önce Kâzım Karabekir kendisini tutuklasa ya da Erzurum Kongresi'nde başkanlığına itiraz eden delegeler üzerinde etkisini kullanmasa, Mustafa Kemal'in siyaseten tasfiye olması işten bile değildi. Görüldüğü gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi, Kurtuluş Savaşı'nın hiç de tartışılmaz lideri gibi durmamaktadır.

Rakipsiz değildir. İçeride, emrinde koca bir kolordu olan Kâzım Karabekir, en azından Doğu Cephesi kapanana kadar kendi kararlarını dayatabilen güçlü bir figürdür. İstanbul, direnişin merkezi olma iddiasını ancak

Meclis-i Mebusan'ın 16 Mart 1920'de dağıtılması ve 23 Nisan'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla yitirecektir. Damat Ferit'in tüm siyasi kredisini kaybetmesi içinse Ağustos'taki Sèvres Antlaşması'nı beklemek gerekecektir. Devlet yapılanması dışında da birçok güç odağı mevcuttur. Memleketin her yerinde bir anda ortaya çıkan Bolşevikler, Mustafa Kemal'den bağımsız hareket eden eski İttihatçılar ve son olarak, Çerkes Ethem'in en güzel örneğini oluşturduğu başıbozuk çeteciler de, en azından 1921'deki ilk askerî zaferlere kadar, hesaba katılması gereken siyasi aktörlerdir.

Mustafa Kemal, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'nde de sert bir muhalefetle karşılaşacaktır. Birinci Meclis hiç de yalnızca taraftarlarından oluşmamaktadır. Sıralarında birçok muhafazakâr mebus bulunmaktadır. Bu mebuslar memleketin kurtarılması için Milli Mücadele'ye katılmaktan çekinmemişse de, Mustafa Kemal'in kafasındaki gibi bir rejim değişikliğine razı gelmeyecekleri açıktır. Ayrıca İkinci Grup olarak anılan bir mebuslar grubu, Mustafa Kemal'e açık ve sert bir muhalefet yapmaktan geri durmamaktadır. Bu eleştiriler, düzlüğe çıkıldıktan ve Yunanlar Anadolu'dan atıldıktan sonra bile devam edecektir. Lozan Konferansı sırasında Meclis'e artık öyle bir gerginlik hâkim olmuştur ki, iş muhalif mebuslardan birinin Topal Osman tarafından Ankara'nın ortasında güpegündüz kaçırılıp infaz edilmesine kadar gidecektir. Büyük Taarruz'un ardından seçimlere gidip muhalefetsiz bir meclis yarattıktan ve taraftarlarını Halk Fırkası gibi daha disiplinli bir örgüt çatısı altında topladıktan sonra bile Mustafa Kemal'in kendisini tam anlamıyla rahat hissettiğini söylemek yanlış olur. *Nutuk*'ta açıkça eski silah arkadaşlarının kendisine bir "komplö" kurduğundan yakınıması ve askerî bir darbeden şüphelenmesi bize çok şey anlatmaktadır.

Alternatif siyasi oluşumlar Anadolu ile de sınırlı değildi. Dışarıda da Talat ve Enver gibi eski İttihatçılar boş durmuyor, Kurtuluş Savaşı'na katkı sunmak için birçok faaliyette bulunuyordu. Bunların ilk fırsatta memlekette dönüp direnişin başına geçmeye çalışmaları işten bile değildi. Almanya'daki Talat'ın kontrolünde olan Karakol Cemiyeti, Mart 1920'ye kadar oldukça aktifti. Direnişte olan bölgelere kendi nizamname ve talimatlarını gönderiyor, üyelerinden birini Moskova'ya yollayıp Bolşeviklerle uluslararası bir antlaşma imzalamaktan çekinmiyordu. Sahneden ancak Talat'ın öldürülmesi ve Karakol'un iki kurucusu Kara Kemal ve Kara Vasıf'ın İngilizler tarafından Malta'ya sürülmesi gibi öngörülemeyecek birtakım hadiselerden sonra çekileceklerdi. Moskova, Berlin ve Kafkaslar arasında mekik dokuyan Enver Paşa'nın da başta Doğu Karadeniz olmak üzere birçok yerde, özellikle İttihatçılar arasında destekçileri bulunmaktaydı. Enver'in Trabzon'dan memleketeye gireceği ve kendi toplayacağı birliklerle Ankara'ya gelip Milli Mücadele'ye katılacağı söylentileri havada uçuyordu. Sakarya Muharebesi'nin zor günlerinde, her şeyin kaybedilmesi söz konusu olduğu bir anda, doğu sınırında, Batum'da hazır bekliyor oluşu bir tesadüf değildi.

Anadolu'ya ilk çıktığı günden başlayarak, Mustafa Kemal'in hangi engellerle karşılaştığını hiç düşündünüz mü? Erzurum Kongresi'ndeki delegelerin ona muhalefet ettiğini, Sivas Kongresi'ne yeteri kadar insanın gelmediğini biliyor muydunuz? İstanbul'da son Osmanlı meclisi toplanırken Ankara'da yapayalnız beklemek zorunda kalan bir aksiyon adamının içinde kopan fırtınaları tahmin edebilir misiniz? TBMM'nin Meclis-i Mebusan'ın devamı olduğundan haberdar mısınız? Peki ya, Milli Mücadele'nin mimarlarının nihai zaferden sonra nasıl birbirlerine düştüğünden?

İlanının üzerinden tam bir asır geçti. Ancak Cumhuriyet'in kuruluş dönemi hâlâ anlaşılmayı ve ezbere sloganlardan kurtarılmayı bekliyor. Emrah Safa Gürkan, Cumhuriyet'in dönüm noktası olan 100 günü kaleme alırken bilindik kabullerin ötesine geçiyor. En yakınındakiler tarafından defalarca yalnız bırakılan Mustafa Kemal'in 600 yıllık müesses nizamı nasıl ince bir stratejiyle tasfiye ettiğini ortaya koyuyor.

Bu kitap, yorgun bir imparatorluğun yüzlerce yıldır yapamadığını yapacak genç bir cumhuriyetin doğuşunun hikâyesi... Aksayan planların, kaygan ittifakların, saklanan niyetlerin, ama en nihayetinde tartışmasız bir zaferin öyküsü...

Emrah Safa Gürkan, *Cumhuriyet'in 100 Günü - İnkılabın Ayak Sesleri* ve *Cumhuriyet'in 100 İsmi - Büyük Devrimin Portreleri*'nde bir şeyi kesin olarak görmemizi sağlıyor: Bir büyük liderin önderliğinde genç yaşlı binlerce insanın çabasıyla yaratılan ve şimdi bir asırlık çınar gibi kök salan Türkiye Cumhuriyeti'ni var etmek, bir "mucize"den çok daha fazlasını gerektirmişti.

Ayak sesleri günbegün yaklaşan inkılapları bir bir uygulamaya koymanın vakti işte nihayet gelmiştir. Önümüzdeki yıllar harap bir ülkenin, bitap bir toplumun baş döndürücü bir hızla değişmesine, modern Türkiye'nin ortaya çıkmasına tanık olacaktır.

Emrah Safa Gürkan

MUNDİ

mundikitap.com

[mundikitap](https://www.facebook.com/mundikitap)

[mundikitap](https://www.instagram.com/mundikitap)

[mundikitap](https://www.twitter.com/mundikitap)

tarikh

ISBN 978-625-4377-32-5

9 786256 377325